

Biš-taj-jekhe šeliberšesko telaphuvako sundal

Kaj Evropake Uniaki koža ando 2006to šeliberš, i Romania garavel jekh sundal, so si pe trajoske maj telune socialone taj ekonomikane nivelura, jekh luma so numaj unvar ašund'ol ande statistikura taj e alosarimaske mothomata. E rromane jekhetanimata so bešen ande Sibiu regia, dural khatarso e jakha šaj dikhen, sadekh ande biresimaske thana, inkerel but deš šele čhavorren, maj but lendar si ande kritikalone sastimaske kondicie, taj naštik te resen kaj sastimaski griža, siklarimaske sevimata vaj fundamentalone higieniake kondicie.

E Sibiu regiake kancellarie perdal oxto sast'arimaske mediatora monitoringuina 4812 romane manušen, 2535 lendar (52,68 procento) si maškar 0 taj 18 berša. O rodipe sikavela, ke but mi'fa čhavorra bešena ande cikne kolibi, ande xiva hunade pe plajina, pe 10 gradura tela zero phiravena sandala, taj bešena maškar krujalimata so naštik te akceptuil pe ande 21to šeliberšeski Romani.

Te pheras amaro dikhipe dromardam maj but desar 300 km ande Sibiaki regia, amenca avenas e sast'arimaske mediatora te dikhas e romane jekhetanimatan. Ame fokusindam pe e kondicie ande soste e romane čhavorra bešena ande kadala forura: Dumbrăveni, Bazna, Boian, Copșa Mică, Ocna Sibiului, and Sibiu.

„Rajaripe” Maškara

Pala 1990 o Sibiu sa pindžard'ilas, ke o angluno thagar e romengo (maj palal pindžardo sar o thagar e romengo) bešelas khote. E Ion Cioabă thagareski trona, ko si jekh khatar e maj pindžarde baronesa, lesko čhavo las o Florin Cioabă, taj kadala roma line inke jekh paso maj angle taj kerde penge vi jekhe emperatoros, Iulian Rădulescu, taj ande palune berša von vazdine e šerunes pe Romani Partia ko bušola Petre Duca. Khatar penge khera ande Sibiu e romane šerune maren pe pala rajaripe, no e romane partiake reprezentantura maj anglarde si. „Perdal amaro phiravno ando Sibi šerutnipe reslam bax'tasa te bilaras nesave problemura sas amen romen, no naj love, naj programura taj o rajipe e themesko či žutila,” phenela o Petre Duca, prezidento e Romane Partiake kotoresko ando Sibiu.

Thagar Florin Cioabă, ko si o prezidento ande Romengo Kristiano Maškar, pa'ala, ke kasavo manuš astarel i pozicia kaj i Prefektura ko či phiravela e romengo intereso taj kodolestar či džana kade e bu'a sarso šaj džanas. „Ande Sibiu o konzulo pala romenenge problemura jekh rumuno si, naj rom. Lesko korko phandlipe amare entikane minoritetate si, ke vov si dženo ande Romani Partia. Kado naj mišto,” phenel o Cioabă.

Ciglake khera, čikale taj plastikane-trastake kolibi

Jekhvar sas jekh barikano agrikulturako centro o foro Dumbrăveni, kajso jekh e maj bare romane mahalendar arakhel pe ande Sibiu regia. I mahala si uladi maškar kodola kas si khera taj kas naj. Kas si khera, bešena ando foro, ande romani mahala, kajso e vulici phiravena e anava e e bešenge tradicionalone bu'ange: Muzicanților (bašalne), Fierarilor (sastrara) taj kade maj dur. Ande ciglune khera kaj misto felastraki glaža butivar plastikani trasta arakhel pe tela phurane učharimata but familie traina sako d'es.

Sastarimasko mediatoro, i Marinela Blăjan phutrela e kherenge vudara kajso romane familie bešena trin-šove čhavorrenca. Maj but kadale čhavorrendar phirena ande škola ke e dadenge maj kuč si te inkren len khere. „E čhavorra bičhavana ande škola ke kado si o drom korkorro sarso šaj phirel len socialo pe čhavorra, 230 mil'a lei ((€6.5) jekhe čhavorreske. No kadala love pale či žutisarena pe lende but. Pharo si. Maj but lendar butane nasvalimatendar xana dukh, maj but si kronikalone.” Pala duj-trin lava lasa sama, ke sa kadala čhavorra phirena ande specialone školi. E familie či dikhena paše so kerel pe lenca, naj len modelo pala soste d'aj džanas taj beršenca naštik te kondžaren e kurzura, taj e čhavorra kade dena pe sa ande jekh kurrara: sa phirena ande specialo škola.

I luma čhučhajlas e čhavorrenge jakhenca

But kadale čhavorrendar kerd'ila statistikonge kazura so kerena e thaneske sastimaske kotora. Naj len love taj lenge phure či phiravena len kaj medikalo cancellaria ande nasvalimaske angluni perioda.

Ande Rațiu familia štar čhavorra si. Von si but čorre taj naj len but'a. „Pe amari bibaxt jekh e čhejandar dukhad'ol khatar jekh seriozo kondicia so azbadas laki jakh. Phares šaj te dikhel peske čače jakhasa. Me pa'av jekh phumb si so vorta trubulas operuime kaj i aver jekh te na pherd'ol latar,” mothola amenge skurto o sastimasko mediatoro. Kado berš i čhejorri či phirelas ande škola. Voj naštik te grizil pe korko maj but. E čhejorrako dad, o Petru Rațiu kade kerel svato pala peski čhej sar kana voj si jekh xasardo kazo: „Naštik keres khanči. Naj ame love te ingras la ando nasvalengo kher ando Sibiu. Sa phares trais ame khatar e čhavorrenge socialura. Si pokinas e fature, i rundž, e jagako kašt... pharo si jivende. Milaje arakhas amenge but'i, no jivende naštik keras khanči. Me pa'av murri čhejorri xasajli. Bilovengo naj manuš ko dikhela pe tute.”

Jekh aver familia, kaj si len nesave alternativura si i familia Olteanu. Trine čhavorrenge školake socialura kerena sa e love so šaj lena e kašuke taj mutone phure e čhavorrenge. No e čhavorra džanen te vakeren, von vorbina penge phurenca ta jekh-jekhveresa perdal somnoski čhib. Naj but vakeripe ande Olteanu kher.

Februari, o romano čhon

Maškar e cigla-khera ando Dumbrăveni šaj siklol o manuš sar train pe kadala manuša. O januari si čhon bilavesko. E čhaverrenge vakacia taj so kidena po krečuno but žutina. „Ando februari e problemura butajven taj o trajo maj pharo kerd'ol. Naj maj but xamaskura, naštik rakhas but'i, khanikas naj te žutis kaj lenge kherangi but'i taj o trajo sadekh dičol ke naštik kerel pe khanči. Kodolestar phenasa e februareske „romano čhon”,” phenela i Marinela Blăjan, ko si e sastimasko mediatoro taj i čhej e šerutnesko ande Dumbrăveni Romani Partia. Kado si čačo pe sako jekh ko traina pe dostimaski periferia.

Viišoara Rezervacia

Palalso mukas e khera ando Dumbrăveni, teljaras ande jekh romani mahala so si sar jekh cikno „pašaldipe” e forosko sarso džasa avri karing i Viišoara kommuna. Ando Dumbrăveni o than si pindžardo sar „opre kaj granici.” Karing 70-e čik-ciglake kolibendar, kaštenge krangendar, plastikane colondar tord'ola kajso maj but sar 400 džene bešena. Bi

te džanel pe o ekzakt numero e sastimaske mediatora pa'ana ke 240 čhavorra bešena ande kadi mahala. Pala o drom sarso e sastimaske vaj socialone brakhimaske institucie si interesuime pe ekh vrama pe aver ande lende, kade barol vaj cikñol lengo numero, no na but. Sarso das ande ame ande mahala, taj amenca si e sastimaske mediatora taj du socialone bu'ara, uñi manuša dena amen anglal. Pala uñi minutura but čhavorra dena pe paše paša i „delegacia”. Kaj khonik či phirela ande lengi mahala, kodolestar lokhes šaj pa'an došal, ke ame sam e romenge phiravne taj sigur si lenge kaj avilam khatar o Bucharest. Soske avereste džasas ande lengi luma? K-o 10 grado tela zero but e čhavorrendar plastikane papučiči van sandala phiravena. Ko maj baxtale si, si len zubuno taj gad so ta'arena len. Palalso pindžardam e bute nakvale manušen ko avile te den amen anglal akharen amen te dikhas e kondicie kajso von bešena. Amen savorren akceptuin maškar pende, taj kade naj aba pharipe. Ande jekh „kher” –štar vajki barranga sane krangenca taj makhimasa- resas ame jekha familiasa kaj si len 10 čhavorra taj duj bare manuš. O šil avral či ačhavel jekhe cikna čheja te khelel pe punranles bigadeski.

O cikno šeftari

Maj but te šaj kerena bu'či e romande bešne pe umala jivende, maj cerra šansa si te roden love jivende. Ko siklile vareso šefto, von si maj baxtale. Gheorghe jekh e thanutnendar džanela sar te khuvel košnica/korpa. Vorta khuvelas e kaštune rovl'a kana rakhlam les jekhe avinde košnicake. Jekh leske čhavorrendar siklol i bu'či taj dikhela les pašal. „Či kerav bare love andar kado. 30-40 mil'a leienge (€1) kerav jekha košnica. Numaj mangimaske kerav len, vareko te mangela jekh vaj te sunuja amen. Či khuvav majbut košnici, ke naj man manuš kinitora taj palkodo feri kade pašona khate.” Gheorghe si phu'ardo pe peski bu'či numaj khonik či kamel te siklol la. „Kamavas te siklarav averen khate sar te keren jekh košnica vaj jekh korpa, numaj či kamen te siklon la, von si lenivo, naj sikle e bu'asa. Feder ačhona khate sorro d'es taj meren bokhate. Khonik či del len andar lačhimaste maj but.”

Čik – Vazdmikasko Ivando Materialo

E romane mahala khatar Bazna, Boian, Copșa Mică, taj Dârlos bešena ande khera čikale barrangenca šarade trestiasa, štaviasa, plevosa vaj plastikane gonenca. Vi e vajki si si luksus khera te čhuvasa le paša kodola save si hunade ande phuv.

Paše na dur khatar e xiva kajso e romanura cirdenas lond so bičhavenas ande Roma, so si 20 km khatar Sibiu, pašola o foro Ocna Sibiului. Pe but dešiberša e romane familie bešena ande Topârcea plajina, numaj uñi šela metera khatar o andraluno centro kaj si o pindžardo Ocna Sibiului spa rezort. Lenge „khera”, so si koliba hunade ande vajki, kišaj taj lond plaja, dela len kherutnipe mamuj e mujaldimaski bari traš. Specifiko ande šilalo sezono e barranga pharrađon khatar e pajesko thavdipe. O bilaripe si sado: vajkasa pheren e pharraimata.

Ioan Voina biand'ilo ande jekh kasavi koliba ande Oca Sibiului, sar leske phrala. Akana si 37 taj sas les i eksperience kana žuvindos praxosard'ilas tela e phuvako mujaldipe

so avelas khatar e plaja taj dikhlas manušen ko xasarde pengo trajo ande penge kolibi. „Naštik keras khanči. Khonik či kamel te žutil amen. Si amen čavorra taj pharo si te bararas len ande kasave krujalimata.” E Ocna Sibiului kolibi maj opral si e foroske nivelosta. Khatar kado punkto šaj dikhen pe e uče khera ando Sibiu kana pekel o kham. Numaj e plaja rigal či dičona.

„Si man trin čavorra taj si but aver familie sarso amari. Nesave bešena khate 60 berša. Angla 1900 kadala sas e ungronge kolibi. Khate bešas ame akana. Kana mujalden e bibaxtale hunavena aver koliba penge. Me sim maj baxtalo taj lem vi ažutipe. Akana bešava paša koliba.”

Či jekhes naj baro siklaripe ko bešena khote ande Ocna Sibiului kolibi. Nesave phirde varesave buřaki škola. Naštik arakhas buř, naj amen love te bičhavas amare čavorren ande škola sarso trubulas. Murri romňi naj siklardi, no e čavorra si te siklon. Numaj cerra love si pe gadende, školake lilange taj angarnenge. Zumavas te maras ame maj dur.”

E maj but čavorra ande kadi mahala phirena ande škola e socialonge. „Naj but, numaj bi kadala love vi maj pharo avelas. Pi bibaxt e lokalone kancellarie numaj pe alomaske kampaňura aven te dikhen amen. Numaj penge vorbi dena amenge, anen cerra xabe, taj pala kodo teljaren. Bistren amen dži k-e neve alosarimata.”

Krisardo pe dinimata

Gav Boian ande Bazna kommuna. Jekh grupa e vajki kherangi šaravela pe trestiasa taj inkrena uňi deše romane familien. Lengi korko pokin avela khatar e čavorrenge školake love taj e socialonge love. O šerutno e romengo, Petre Ghebenu phenela ke e nacionalone taj e regionalone romane šerutne naj manuša te bilaren e seriozone problemon sosa e džene ande mahala si te maren pe mamuj.

Ande kado konteksto e roma rovena ke e Bazna kommunake kancellarie line i decizia ke e roma ko lena socialone love si te den paše paša themutne fundura ko sas viktimura ando 2005 milaje e pajalimaske. „E manuša gele kaj e mujaleski kancellaria te len penge love so cikno te aven. Ando oktobro taj ando novembro 400,000 lei sas cirde sakone kontostar. Kado si mišto?”

O mujalo ande Bazna, Ioan Căpâlneanu či akceptuil e romenge svatura khatar o Boian. „Ame kidam e love e pajalimaske viktimonge, no ame či azbadam e romenge love. Naj sar. Ame dam 30 miliona love andat e lokalone konsiloske love, muri pokin taj e avere konsilierengi. Ame uladam lenge love ando januari; sa line penge love. Či džanav soske phenena von kado.”

O svato kajso e roma line maj cerra love maj but sar duj čhon zurardo si khatar i Cristina Ghebenu, ko sastimasko mediatoro e romenge, no si te arakhel pe evidenca, taj e romen pale naj dokumentura pala lovende so lena penge taj mothona, ke von či semnatin kana kidena penge love.

Kajso cerra lovorra si le, ande korko bazari kajso šaj phiren e roma, jekh lista si e xamaskongi so šaj te len užule. Nesave užulimata si čhonengire. E manuša

pokinena po d'es, kana len penge e čhavorenge love vaj socialura vaj milaje kana naj phares te roden love.

Cristina Ghebeneu, ko si vi kvalifikuime medikalo phen, pa'ala, ke te na lena vareso ažutipe, e čhavorra ande mahala xasaren sa pengi šansa. „Pi baxt sa e čhavorra si inkerde ande vakcinaciake programura. Kado si jekh cerra maj pharo ke von naj sikle e doktoreste, no von aba line e anglune patuma. Numaj kodo naštik te lel o than e xamaskosko taj e siklarimasko. But e romendar, vi te si maškarune vramake vaj maj phure nivar nas avral o gav inke. Kado si lengo sundal.”

Zumaibe te politikuin e romane jekhetanimatan

E Sibiu regiake romane mahala ulade si maškar e Romane Partiako zuraripe taj e Romane Kristiane Centrosko. E thaneske šerutne dena dumo vaj zurarena jekhe regionalone šerutnes, ko kaj si činado, kodolestar umblavela kado: Duca vaj Cioabă. Numaj či jekh naj pindžardo sar čačikano šerutno. Či e lokalone vaj parlamentarone alosarimata či parujen e regionalone taj nacionalone šeurtnengi god'i te džan te dikhen bute romane mahalani. „Naj len interesu pala amende,” phenena kodola kas pučhlam pala Cioabă vaj Duca.

E Sibiu Prefekturake arxivura inkeren dokumentura so sikaven e rumunikane raimasko kotorlinipe te politikuin e romane mahalani ande 2000-2004 mandato. „O res sas te inkeren pe romane manuša andar i mahala ande politika, kodoleske i „**Regionalo kancellaria pala romende**” dine love maj bute romane partiake kotorengi taj phuterde lenge kancellarie so ando avindipe kerd'ona e šerune adresura e Socialone Demokratikane Romane Partiake ande kadala bešimaske thana: Mediaș, Dumbrăveni, Valea Viilor, Brateiu, Nocrich, Miercurea Sibiului.” Mamuj kadala zordimata i Romani Partia naštik las peske e mahalangi simpatia.

E roma naštik dine gata pengo zumaibe te jekharen pe ke naj len pa'ivime šerutne –kado si savorendar akceptuime maškar lende- taj naj finansikano-materialo ažutipe so šaj bianel progresu.

Fontura:

Čorripe: Nange statistikura ande Sibiu Regia

Ando plano mamuj čorripe kerdo e Sibiu regiake 80 procento e romane čhavorrango či phiren ande škola. E forura taj e kommune kaj so kado maj frekvento šaj arakhala pe si Mediaș, Copșa-Mică, Dumbrăveni, Roșia Iacobeni, Moșna, Brateiu, taj Apold de Jos.

Pala 2002 census 17,658 manuša khatar i Sibiu regia deklaruin pe romenge. 10,000 lendar lena socialone love taj ta'arimaske ažutimata. E statistikalone adatura dine khatar e lokalone konsilura sikavena, ke naj e 1,552 romane familien ando Sibiu farm phuva, 934 familie naj dine o čačipe te bešen ande penge khera taj 669 manušen si problemura penge identitetake lilanca.

E akanutne statistikura sikavena, ke e siklarimasko xasaripe, so šeral si ilustrime khatar o baro numero e analfabetizmosko, vazd'ilas ande tranziciaki perioda. O cikno numero e romane bu'arengo ko si kvalifikuime pe modernona profesie kodolestar si, ke naj le škola taj či line kotor ande profesionalone treningura dži kaj e tradicionalone bu'a pale xasajven. Limitime lena kotor ande ande legalo šefto, ke naj len menedžerikano

treningo taj eksperienca, taj kade šaj te anen von decizie so si mamujale e thamjake zorasa. Palalso e sastimasko sigurarimaski sistema sas implementuime lengo resipe kaj sastimaski griža skurcisajlas specifiko misto o fakto, ke e maj but roma si bibu'ake.

Kadala kondicie vorta agorajle ando vazdipe čhavorrenge bigrižimaske khatar lenge phure taj ande školako bigrižipe, ande siklarimaske nivelesko taj e profesionalone treningosko xurd'aripe, e romengi ekskluzia khatar e bu'ako marketo, e nasvalimatenge incidentongo bararipe specialno maškar e čhavorra, ande socialo taj ekonomikani izolacia, taj ande bararde krimake numerura maškar e romani populacia.

Khančeske bianimaske lila

Jekh aver romano jekhetanipe kaj so e školako krujaripe but bulho si so andar Copşa Mică, so si mamujal i Len Târnavă. O korko drom sarso šaj resel pe o manuš kaj kadi mahala si jekh phurt opral uñi izdrane betonickone stolbura.

E biš taj jekhe beršengo Birica nas inke nivar ande škola. Pala i romani tradicia 16 beršengo sas kana romña las, numaj našadas peska romña taj akana bešela peske phurenca. „Gelem ande škola, ke o maj cerra si mange te siklurvav te ginavav, numaj či akceptuisarde man. Me sim aba phuro te siklurvav paša e cikne čhavorra.” O Birica dičol kaj si xolarniko ke či džanel te ginavel. Džanel uñi alava pe italijani taj polsko čhib. Avere themeste kerelas bu'i.

Corina Danila, sastimasko mediatoro ande kodo than ingrel amen khatar jekh koliba k-o aver. Maškar lende si jekh cikno šukar kher. I romani familia ko bešela khote dičol kaj si maj barvale. Si glaža ande felastra taj naj plastikone colura, taj sa sogodi šukares si kerdo ande Ciurar familiako kher. Pandž čhavorra lokhes tord'ona ande linea, khatar o maj učo dži k-o maj skurto, taj nakvales dikhena amen. Maškar 8 taj 16 beršenge si von, no či jekh lendar či phirela ande škola. „Či jekhe čhavorres naj ID lila, či bianimaske lila. Sa ande Polska kerd'ile, kana inke lenge phure kerenas khote bu'i. Kaj naj le papirura, kodolestar naštik te džan ande škola,” phenela i Danila.

I dej, Maria Ciurar dikhela sa peske phurane šifonera taj ankalavela galbeno papirura. Maškar lende si ekhe čhavorreske lila. „Dikhes si len lila, numaj khonik či lela len khančeske kaj e policiaki sekcia. Ke naj ambolde pe rumunikani čhib, phenena von. Soste, me naštik te boldav lenge lila, haj na? Či džanav so te kerav.”

Bilarimata avere themendar: Protestantone Khangerako Ažutipe

Džikaj e rumunikane kancelarie naštisajle te anen efektivone bilarimata e romane jekhetenimatange, si aktivone grupura so šaj aresle importantone bu'a. Ande maj but romane mahala ande Sibiu regia e phiravne andar averikane protestantone khangera, nesave lendar si khatar e Unisarde Štatura e Amerikake (USA), šaj cirdine bute manušen vorta misto o materialo ažutipe dino lenge. Ande Ocna Sibiului e roma bolde pe karing o protestantizmo palalso i khangeri andas ažutimata lenge jekhetanimatange. „Žutisarde amenge te vazdas kher, ande amenge televizia taj thovimaski mašina taj kade šaj te bilaras sakoneske problemura ko bešena ande kolibi. Von kinde mange vi jekh elektriko muravno taj me lošajlem. Von numaj mangan amen te avas pa'ivale.

Kajso von avile te žutin amen, ame sa gelam ande khangeri kajso ha'aras ke sam pa'ivime, maškar amare phrala, džanes," phenela Ioan Voinea.

Sistemako došaripe, khanikaski doš

E regiake romane šerutne e regiake či pa'ana ande e themesko ažutipe so dela e romane manušenge. Kadala romane šerutne lošana e zumaimatange te emancipuin e romen, taj došaren i sistema.

Petru Duca, o prezidento ande Romane Partiako Sibiu regiako kotor phenela, ke „absoluto naj khote ažutipe. Orso kerasa naj soste ke naj love paše. E roma si but čorre; kodo si i kauza pala lenge sastimaske problemura taj školako mukipe, Savorra manuš dena дума pala lenge kondiciengo lačharipe, numaj khonik či kerel khanči. Džanav, ke si but love khatar o EU numaj či resena kaj jekhetanimata”

Florin Cioabă, o prezidento ando Kristiano Romano Centro dela дума pala diskriminacia, čorripe taj o bibaxtalipe te arakhel pe bilaripe pe e čače problemura. „E romengo čačo problemo si socialo. E romengo maj baro kotor mamujarel pe fundamentalone problemonca: gada, papuča, xabe, paji tmd. Butivar kerena bu'ako bazari e romenge, kodo si numaj show. Sadekh khonik či dela bu'i e romen. Pe kadala d'esa maj čorro si, ke ande Ceaușescu režimo e roma maj feder sas siklarde. Ande uñi berša von numaj analfabeta manuša kerd'ona.”